

025/1 LITLEÅNA (Vassdragsnr. 025.AZ)

<u>Fylke(r):</u>	Vest-Agder
<u>Kommune(r):</u>	Kvinesdal, Hægebostad
<u>Kartblad N50:</u>	1311 I, 1411 IV, 1412 III
<u>Nedbørfelt:</u>	230,5 km ²
<u>Toppunkt-utløpspunkt:</u>	879 - 10 moh.
<u>Skoggrense:</u>	400 - 700 moh.
<u>Marin grense:</u>	ca. 20 moh.
<u>Naturgeografisk region:</u>	17: Sørlandets furu- og bjørkeskogregion 35b: Fjellregionen i søndre del av fjellkjeden, underregion: Setesdalsheiene
<u>Landskapsregion:</u>	5: Skog- og heibydene på Sørlandet 14: Fjellskogen i Sør-Norge
<u>Urørt natur:</u>	>5 km: 1 %, 3-5 km: 7 %, 1-3 km: 22 %
<u>SP-kategori/-gruppe:</u>	II/12, I
<u>Verneplanstatus:</u>	Vurdert i VP IV (objekt 025/1)
<u>Nasjonale laksevassdrag:</u>	-

Generell beskrivelse

Litleåna ligger mellom Kvina og Lyngdalsvassdraget med utløp i Kvina ved Liknes, i bunnen av Fedafjorden. Vassdraget har en avlang form i nordsør-gående retning. Området er preget av kystklima. Årsnedbøren er 1800-2000 mm. Beregnet spesifikk avrenning er 54,11 l/s/km² og middeltilsiget 12,47 m³/s.

Hovedelva renner sørover via flere mindre vann. Feltet er smalt i øvre deler, men vider seg ut sør for Riksvei 9, som krysser vassdraget. 5 km lenger sør går elva inn i det 4 km lange og 300-400 m brede Galdalsvatnet, som er vassdragets største vann med et areal på i underkant av 2 km². Fra øst slutter fire større sidevassdrag seg til hovedelva. Disse er Stensåi samt elvene fra Gåselandsvatnet, Hagavatnet og Årli. Sandvatnet (0,4 km²) er det største vannet på vestsiden av hovedvassdraget. Vannet er ovalt og ligger i en botn. Vassdraget er generelt rikt på små og mellomstore vann. Høyeste punkt ligger i nordøst, rett sør for Knaben.

Med unntak av veien inn til Eptestøl samt kraftledning til Knaben, er feltet nord for riksvei 9 så godt som urørt. I midtre deler er det spredt bosetning, mens nedre deler er forholdsvis sterkt utnyttet både til boligformål og landbruk. Sidevassdragene i øst er i liten grad preget av menneskelig virksomhet.

Det vesentligste av feltet er avsatt som LNF-område. Det foreligger ikke planer om større utbygging eller arealbruk, men det er avsatt områder for spredt boligbygging og fritidsboliger. Det er byggeforbud for fritidsboliger nærmere enn 100 m fra Litleåna og 50 m fra øvrige vann og vassdrag. For boligbygging er grensen 50 meter. Øvre del av feltet inngår i "sentralsonen" i Setesdal Vesthei og har nasjonal verdi.

Skremyr og Åkrokan øst for Galdalsvatn er to myrområder, fredet som naturreservater.

Forsuringsproblemer har ført til nedsatt fiskebestand i nedre del av hovedelva, i Galdalsvatnet og i enkelte heivann. Siden 1994 er vassdraget blitt kalket fra Mygland, ca. 25 km ovenfor utløpet i Kvina, samt Vikevatn og Røydlandsvatn.

Geologisk mangfold

Berggrunnen består hovedsakelig av forskjellige gneiser og granitter. I grensesonen helt i nord er det store forekomster av molybdenglans.

Både i sør og i nord ligger markerte morenerygger. Galdalsvatnet i nord er demmet opp av et bredt morenefelt avsatt av isen under et isfremstøt, antagelig i Preboreal tid. Ved Liknes nær Litleåas utløp i Kvina er det 6-8 m høye terrassenivåer av sand, grus og stein. Disse ble avsatt i Yngre Dryas og er en del av Ratrinnet. Ellers har de fleste stedene bare et tynt morenedekke, store arealer består av bart fjell.

Det pågår aktive prosesser i myrområdene nord i feltet og til dels i de store løsmasseområdene ved Moi. Sør og især nord for Bjørnvatn helt nord i feltet er elva meandrerende og de store myrflatene oversvømmes ved høy vannføring i elva. Nedstrøms Galdalsvatn finnes meanderbuer og stedvis flere aktive løp. Særlig på strekningen fra Hunspeid og til nord for Espeland (ca. 5 km) er det til dels meget stort mangfold med meanderbuer, flomløp og kroksjøer. I innløpet til Galdalsvatn er det en liten, men tydelig deltaflate. Elva går i et gjel i Storskorheia nedstrøms Galdalsvatn. Vassdraget preges ellers av lavere fosser og strykområder jevnt fordelt langs vassdragsaksen, men med konsentrerte fossefall enkelte steder, som Håfossen ved Åmot og Mjåvatn.

*Stor verneverdi ****

Biologisk mangfold

Vassdraget karakteriseres som et typisk sørlandsvassdrag med lav pH og en forholdsvis artsfattig krepssdyr- og bunndyrfauna. Littleåa kan trolig ivareta noen av de ferskvannsfaglige verdier som var knyttet til Kvina, som er sterkt berørt av kraftutbygging. Vannfloraen er stort sett også fattig. Produktiviteten er gjennomgående lav, men det finnes høyproduktive forekomster.

Blåbærbjørkeskog og lyngfuruskog er de viktigste skogtypene. Noe mindre areal finnes av små- og storbregnebjørkeskog. Av heivegetasjon er hele gradienten fra alpine greplyng- og blåbær-blålyngheier til oseaniske tørr- og fuktheier representert. Vassdraget har svært variert vegetasjon og flora, ikke minst fordi det når nesten ut til kysten. Myr er viktig i store deler av området. To varierte myrområder vest for Galdalsvatnet; Skremyr og Åkrokan, delvis med innslag av rike arter, er vernet som myrreservater. De er blant de få myrkompleksene i Vest-Agder der mellommyr-vegetasjonen dominerer på svakt hellende bakkemyr. På Skremyr finnes et rikmyrparti som er betinget av periodevis oversvømming fra Stensåi. Dette partiet har en interessant flora, med bl.a. et par utpreget østlige arter. Åkrokan har en uvanlig rik torvmoseflora. Vassdraget har stor referanseverdi.

Ornitologisk har vassdraget mange kvaliteter med forekomst av både typiske og sjeldne arter. Littleåa har også zoogeografisk interesse ettersom arter med både østlig og vestlig utbredelse/tyngdepunkt møtes i vassdraget. Dessuten er det mange representanter fra grupper av fugl som tradisjonelt er fåtallige/sårbare. Flere våtmarksområder har regional betydning.

Av rødlistede plantearter er solblom registrert. Registrerte fuglearter er kongeørn, hubro og hønsehauk, alle hekker i feltet. Av amfibier er liten salamander registrert.

*Meget stor verneverdi *****

Landskapsbilde

Elva renner i en U-dalsformasjon nedskåret i heiflaten. Dalbunnen ligger 2-300 m lavere enn heiflaten. Deler av overgangen mellom hei og dal består av markerte brattkanter og stup. Enkelte fossefall finnes i denne landskapstypen. Elva veksler mellom rolige løp og stryk uten store fosser. I nord er elva omkranset av våtmarker. Nedbørfeltet har typeverdi. Størst typeverdi er knyttet til området nord for riksvei 42. Her ligger enden av et større område som er lite oppstykket av tekniske inngrep. Heiene øst for Littleåna ligger i forlengelsen av fjellområdet mot sør. Disse heiene har også betydelig typeverdi. Samlet gjør urørthet, variasjon og inntrykkstyrke verdien av nedbørfeltet.

*Meget stor verneverdi *****

Friluftsliv

Vassdraget er svært godt egnet til tradisjonelle friluftaktiviteter som fotturer, bær-/soppturer, skiturer, bading, jakt og fiske. Nordlige del av vassdraget, nord for riksvei 42, henger sammen med store turområder som Kvinesheia på østsiden av dalen, og turområdet mot Haukelifjell og Hardangervidda på nordsiden. Dette gjør dette området svært godt egnet til lengre turer. Øvre del av feltet inngår i ”sentralsonen” i Setesdal Vesthei og har nasjonal verdi.

Tilgjengeligheten er god. Fylkesvei K-801 følger Littleåna fra Kvinesdal opp gjennom Austerdalen til den krysser riksvei 42. Fra riksveiene 42 og 465 til Knaben er det grei atkomst til heiområdene i nord.

Selv om dalsiden kan være bratt enkelte steder, er atkomsten mellom dal og hei de fleste steder god. Elva veksler mellom rolige løp og stryk uten store fosser. I nord er elva omkranset av våtmarker med interessant, om enn artsfattig vannfuglfauna. Landskapet er lite påvirket av varige tekniske inngrep når en ser bort fra bebyggelsen i dalbunnen. Floraen består både av lavlands- og heivegetasjon. Faunaen er typisk for regionen. Heirområdene er opplevelsesrike med innslag av mange vann og myrer. Landskapet gir særpreg og stor variasjon ved at det strekker seg fra hei til fjord. Denne delen av vassdraget har preg av urørthet. Opplevelsesmulighetene i området er store.

I årene fra 1991 har vassdraget blitt kalket og fiskebestandene, herunder anadrom laksefisk, er under reetablering. Knaben, like nord for feltet, utgjør et viktig brukersenter for nordlige del. Knaben gjennomgår nå en betydelig utbygging som hytteområde og friluftsområde, og Litleåna-vassdraget vil naturlig som følge av dette bli mer benyttet for friluftsliv. Litleånas verdi for friluftslivet vurderes derfor å ha økt siden 1991.

*Meget stor verdi *****

Kulturmiljø

Det er mange kulturminner langs vassdraget, i hovedsak knyttet til steinalder og jernalderbosetting, jernutvinning og fangst, samt gårdsbosetting fra middelalder og nyere tid. Funn viser at nedre del av vassdraget ble besøkt av fangstfolk allerede i eldre steinalder og at jordbruk var kjent i yngre steinalder. Ved Elgestraum ligger det flere hellere som var bebodd i steinalderen. Ved Steinborgvatn og Årli-Sandvatn er det funnet fangstboplasser. Dette er sjeldne kulturminner i denne del av Agderheiene. Skålgropsteinen på Gjemlestad kan trolig knyttes til en kult i bronsealder/tidlig jernalder og er meget sjelden i distriktet. Hele fire gravfelt og flere enkeltliggende graver er kjent i Austerdalen, noen ligger nær bosettingsspor. Det er seks bygdeborger innenfor området. I dalførene med Steinborgvatn og Årli-Sandvatn, marginalområder som er ubebodde i dag, viser funn, stedsnavn og bygdeborger at folkeøkningen i jernalderen har ført til bosettingsekspanasjon innover sidedalene. I begge dalfører kan det finnes ødegårder fra jernalderen, kanskje også fra middelalderen. Slik bosetting kan ha basert seg på jernutvinning og fangst. Jernutvinningsplasser og fangstgroper finnes i området. Særlig i østlige deler finnes en rekke nedlagte gårder. Det er gammel bebyggelse på gårdene, samt spor etter tidligere tun. I utmarka ligger utslåtter og utløer. I innmarka er det en rekke steingjerder og rydningsrøysen. Landskapet er dessuten kulturpåvirket gjennom beite og lyngbrenning. Kvinesdal har vært kirkested siden middelalderen. Kirken er fra 1837.

Det er svært store kulturminneinteresser langs vassdraget, som er særlig rikt på kulturminner fra forhistorisk tid. Steinalderboplasser, skålgropstein og fangstgroper er relativt sjeldne kulturminner i dette området. Ansamlingen av bygdeborger er den største i landsdelen. Disse og de mange gravminnene og mulige ødegårder har et viktig kunnskapspotensial. Sammen med nedlagte gårder fra nyere tid kan de belyse folkevekst og bosettingsekspanasjon. Kulturminnene er nært knyttet til vassdraget, og elver og vann er viktige elementer i et særpreget kulturlandskap.

*Meget stor verneverdi *****

Samiske interesser

Det er ikke registrert samiske interesser knyttet til nedbørfeltet.

Landbruk

Landbruk er en viktig næring og jordbruksarealet anslås til ca. 5 900 daa, hvorav det meste er i drift. Hovedproduksjonen er grovforbasert husdyrproduksjon. Brukene er små og det er behov for styrking av produksjonsgrunnlaget på det enkelte bruk. Skogbruksarealet er ca. 28 000 daa hvorav vel halvparten er barskog. Det er forholdsvis store utviklingsmuligheter innen skogbruk.

*Meget stor verdi **** (Verneplan IV)*